

2. Vynnychenko, V. (2013). *From Elizabeth to Mougins (Digest synopsis of life and work on materials research Panchenko V., Clochek G., Mark V., Myhyda S., Golnyk O., Prysyzhnyk S. and others)*. Kirovograd (in Ukr.)
3. Franko, I. (1907). *Novyny nashoi literatury. Literaturno-naukovyi visnyk (News of our literature. Literary and scientific magazine)*, 4. 139-141. Kyiv, Lviv (in Ukr.)
4. Grushevskiy, O. (1910). *Ostannya knyzhka Vol. Vynnychenka. Literaturno-naukovyi visnyk (Literary and scientific magazine)*, 2, 294-300. Kyiv (in Ukr.)
5. Danko, M. (1910). *V. Vol. Vynnychenko. Test literary characteristics. Literaturno-naukovyi visnyk (Literary and scientific magazine)*. 7, 52-70. Kyiv, Lviv (in Ukr.)
6. Vynnychenko, V. (1989). *Beauty and power*. Kyiv (in Ukr.)
7. Lopushan, T. (2016). *Desacred image of the Ukrainian peasantry in works of Volodymyr Vynnychenko*. In E. E. Ivanov (Ed.). *Eastern Slavic languages and literature in European context*. 328-336, Mogylov (in Belar.)
8. Vynnychenko, V. (1980). In G. Kostyuk (Ed.). *Diary in two volumes: Volume I: 1911-1920*, Edmonton (in Can.)

PLATMIR Yaroslav, PhD student, Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

e-mail: metsepman91@gmail.com

V. VYNNYCHENKO'S WORKS AS REPRESENTATION OF INTELLECTUAL IDEAS ABOUT UKRAINIAN PEASANTRY FROM NADDNIPRIANSCHYNA AT THE TURN OF THE XIX-XX CENTURIES

Abstract. Introduction. *The 19th century was a challenging time for the establishment of a modern Ukrainian intelligentsia. Despite its low numerosity, it was bound to play an important role in the formation of the ethnic (national) culture, created credible approaches to the understanding of peasantry, development of unique social and political ideas. V. Vynnychenko was an extraordinary representative of Ukrainian intellectual cohort of Naddniprianschyna region, known as an intelligent person as well as a remarkable party representative, public and political figure.*

Purpose. *In order to represent V. Vynnychenko's intellectual understanding of the Ukrainian peasantry, the researcher analysed his early works within a period from 1902 to 1908, when almost all of the writer's inheritance was dedicated to this subject. In this particular article works of V. Vynnychenko's contemporaries such as I. Franko, O. Hrushevskiy, M. Zerov, I. Dzeverin and others were also reviewed that allows a deeper understanding of the essence of a problem.*

Results. *It is worth mentioning that previous researchers of V. Vynnychenko inheritance paid attention to his new «vision» of the Ukrainian peasantry of Naddniprianschyna. Vynnychenko was among the first ones who described peasantry quite differently than it had ever been presented before. Having a creative personality, being a patriot, a man of his time, he left aside existent populist-conditional character of a village, described divisions and deformation of old style of life, showed service in a gentlemen court as a transitional period from a corvee to relatively free life, presented reforms and tendency of evolution from Ukrainian agrarian patriarchal mode («calmness») to capitalization and modernisation («proletarianization»).*

Conclusion. *This article is based on studies of V. Vynnychenko's works (particularly stories «Student», «Soldiers», «Maloros-european» «Next to the machine» and others), explored his ideas of rural part of the Ukrainian society and favourable attitude toward farmer-workers, discovered the aspect of social inequality in villages and transformation of Vynnychenko's views on peasantry in the conditions in time of growth of people's dissatisfaction (1902) and First Russian revolution in 1905.*

Key Words: *intellectual ideas, intelligence, peasantry, interpretation.*

Одержано редакцією 19.04.2017
Прийнято до публікації 31.05.2017

УДК 94(497.2)«1939/1945»

ШПАК Маріанна Олександрівна,
аспірантка кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин
Запорізького національного університету
e-mail: rusalkamari4ka@gmail.com

ПОЛЕМІЧНЕ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ШОА В БОЛГАРІЇ: КОМУ НАЛЕЖИТЬ РОЛЬ РЯТІВНИКА?

У статті з'ясовано особливі риси історії явища Голокосту в Болгарії. Розглянуто ключові етапи планування остаточного вирішення «єврейського питання» і причини зупинення цього

процесу в межах країни. Простежено причини й мотиви протестів народних мас проти антисемітських заходів влади та акцентовано увагу на способах порятунку євреїв окремими особами, індивідуальні історії яких в Болгарії не беруться до уваги. Окреслено ряд проблемних завдань державної історії, що потребують першочергового вирішення.

Ключові слова: Шоа, Катастрофа, «Комісаріат з єврейських питань», антисемітизм, депортація, Праведники народів світу.

Постановка проблеми. Минуле подій Голокосту має безліч складових, і не завжди вчинки порятунку можна охарактеризувати за стандартними критеріями. Найбільше дискусій виникає у державах постсоціалістичного простору, де історія Другої світової війни ще наповнена радянськими міфами. Особливим чином склалася ситуація в Болгарії, яка відома масовими акціями протестів населення впродовж війни проти знищення євреїв під час Шоа. Країна була сателітом Німеччини, але народний тиск на владу навесні 1943 р. повністю зрівнав плани депортації 48 тис. іудеїв до табору смерті в Польщу.

Мета. В Болгарії факт краху нацистських планів у вирішенні «єврейського питання» набув сакрального значення. Сьогодні історія Голокосту викладається в країні поруч із формулюваннями про «державу без антисемітизму» та уособленням народу як міфічного героя-спасителя у єдиному образі. Застарілі твердження заважають зрозуміти, хто насправді став ініціатором запобіжних дій у депортації євреїв до табору смерті в 1943 р. і чому саме ці люди виступали проти. Абсолютна віра болгар у величі подвигу свого народу спонукає спеціалістів до постійних пошуків причин появи явища Шоа в країні та аналізу його наслідків, що привели до формування такого бачення минулого Голокосту в Болгарії.

Виклад основного матеріалу. Слід сказати, що за всю історію болгарського народу, євреї завжди були гармонійно інтегровані в суспільство. Проте треба зважати на той факт, що антисемітизм у різних формах в країні існував давно. У другій половині XIX ст. прояви юдофобії стають помітними у газетах «Болгарія для болгар», «Болгарія без євреїв», «Народна Воля» та гаслах молодіжних організацій («Странджа», Всеболгарський союз «Батько Паїсій», «Клуб Антисемітський», Союз болгарських національних легіонів, Болгарський народний союз «Кубрат», Союз Болгарський народний захист), що закликали боротися проти намагань іудеїв «заплутати Болгарію в єврейське павутиння». Ця тенденція продовжувалася і напередодні Другої світової війни. В 1939 р. формується ультраправа організація «Ратник» (Борці за прогрес болгарського духу), учасники якої намагалися відтворити «Кришталеву ніч» в своїй країні, організувавши акцію підпалу єврейських крамниць в м. Софії. Рішучого втручання в цю справу жодні державні органи в той час не здійснили. Більше того, представники «Ратника» – П. Габровський та О. Білів увійшли до складу апарату управління Болгарії і стали ініціаторами й виконавцями антигуманної дискримінації євреїв Болгарії в період війни [12].

Поруч з тим, пропагандистські дії пронацистсько налаштованих владних структур не спрацювали, і налаштованих болгар «проти» прав людини було набагато більше, ніж «за». Це пояснюється тим, що мотивація захисту євреїв має історичне підґрунтя. В XIX ст., після визвольних війн болгар з турками, етнічне населення закріпилося на території країни в кількісному співвідношенні, яке почало задаватися «національним питанням». Євреї, як представники національної меншини, сприймалися як складова народної сили, що брала участь у боротьбі за незалежність. Але вже тоді процес їх асиміляції був неможливим, адже єврейська освічена інтелігенція строго навчала нащадків традиціям та релігійним канонам. До того ж, у XIX ст. серед іудеїв спостерігався сіоністський рух, що об'єднував навколо себе великі осередки однодумців [16, 65]. Слід зауважити, що в порівнянні з тогочасними європейськими країнами, активність євреїв у Болгарії не заклала підґрунтя релігійного антисемітизму. Кількість віруючих іудеїв сягала 1 %, і болгарське населення не відчувало на собі ні демографічної, ні націоналістичної загрози від них [16, 63].

Ставлення державної влади до євреїв почало змінюватися після того, як 1 березня 1941 р. голова уряду Б. Філов підписав протокол про приєднання країни до Трестороннього пакту А. Гітлера та про погодження на введення німецьких військ до Болгарії. У квітні того ж року Німеччина захопила Югославію та Грецію й дозволила Болгарії окупувати югославську Македонію й грецьку Західну Фракію. 23 січня 1941 р. болгарська вада продублювала Нюрнберзькі расові закони А. Гітлера та видала власну збірку – «Закон про захист нації», за яким євреї позбавлялися політичних, громадянських й економічних прав.

Ці закони поширювалися і на єврейське населення окупованих територій. Пізніше, 22 серпня 1942 р. в м. Софії було створено «Комісаріат з єврейських питань» (далі «КЕВ») на чолі з О. Белевим, що займався практичною реалізацією порушень прав іудеїв та підготовкою процесу їх депортації в Польщу [21].

З цією метою до м. Софії прибув особистий представник А. Гітлера та замісник гауптшарфюрера СС А. Ейхмана гауптштурмфюрер Т. Данеккер, який вже мав досвід у депортації євреїв до таборів смерті із Франції. Він повинен був методично керувати діями О. Белева в ході операції виселення євреїв. 22 лютого 1943 р. Т. Деннекер та О. Белев узгодили план депортації македонських та фракійських євреїв, які не мали болгарського громадянства [14].

Більше того, йшлося також про виселення із портових міст болгарських євреїв, без зважання на різницю віку та статі, у кількості 20 тисяч. Голова «Комісаріату з єврейських питань» викреслив з документів вказані географічні райони, і тим самим поширив накази на всіх іудеїв Болгарії. Також на прикладений до протоколу статистичній карті вказувалося точне число євреїв, які підлягали виселенню – 48 тисяч осіб. «Офіційним» приводом для початку процесу виселення євреїв в 1941 р. став замах на одного з болгарських генералів, що співпрацював з нацистами. Серед повстанців були й євреї, і саме це дозволило стверджувати, що з-поміж них багато «злочинних елементів», яких краще позбутися, адже вони представляють собою велику загрозу для суспільства [14].

2 березня 1941 р. Протоколом № 32 Рада Міністрів Болгарії утвердила Положення про депортацію до Польщі «першої партії» євреїв. Постановою № 127 О. Білеву, комісару «КЕВу», було доручено депортувати до 20 000 євреїв із новоприєднаних земель – Македонії та Фракії. Наступний ряд постанов впровадив зміни в управління країни: болгарських чиновників мобілізували до «КЕВу» для охорони єврейської власності; Головному управлінню залізниць та портів було наказано транспортувати всіх євреїв безкоштовно; окружні ревізійні комісії мали надати приміщення для організації таборів; всіх осіб єврейського походження, яких виселяли з країни, мали позбавляти громадянства та відчужувати їх майно на користь Болгарії. До того ж, болгарська влада зобов'язана була надати 12 потягів з вихідними станціями [20, 69].

З 4 березня 1943 р. почалася депортація 7 тисяч 122 євреїв із Македонії, 4 тисяч 221 осіб з Фракії та 185 – з Піротської області. З болгарського м. Лом пароплавом їх було доставлено до концтабору у м. Треблінка. 9 березня того ж року, для досягнення повної кількості депортованих євреїв у 20 тисяч, уряд почав акцію в болгарських містах Кюстенділ, Дупніца, Верхня Кума, Пазарджишка й Пловдив [20, 70].

Такі рішення викликали незадоволення серед місцевого населення. Першими зреагували жителі Кюстенділу, де болгар та євреїв пов'язували тісні економічні зв'язки й ринкові партнерські відносини ще з II ст. н.е.

Чутки про депортацію дійшли до кюстендільців із дрібних базарів, коли євреї із македонського м. Скоп'є почали розпродавати власний посуд. Пізніше, євреям м. Кюстенділ було наказано готуватися «до переїзду». Багато хто жалівся на це болгарським сусідам і діловим партнерам [22, 6]. На скарги й розмови зреагував один із крупних підприємців – А. Суйчмезов. Напередодні запланованої дати депортації євреїв, він звернувся за допомогою до І. Момчилова, місцевого адвоката й громадського активіста. І. Момчилов вирішив зібрати делегацію у кількості 40 осіб, яка б заявила протест у м. Софії. Очікування адвоката не справдилися, місцева влада йому не надала транспорт, та й делегатів було всього четверо. До А. Суйчмезова та І. Момчилова приєдналися І. Куртев – вчитель історії, член Центрального комітету Внутрішньої Македонської революційної організації та П. Міхальов – депутат 25-го Звичайного Національного Зібрання від Кюстенділу.

Пізніше, коли 8 березня вони стояли на станції й чекали відправлення до м. Софії, А. Суйчмезов описав свої почуття таким чином: «Нашої мужності вистачало не на 40, а на 400 осіб!» [11, 3].

9 березня 1943 р. делегація прибула до столиці на зустріч із своїм земляком Д. Пешевом, віце-спікером 25-их Звичайних Національних Зборів, який мав допомогти зупинити депортацію. В цей час до нього надійшло й анонімне звернення від болгар, які в листі благали про припинення дискримінації. Його просили вплинути в авторитетних колах уряду й суспільства, аби покласти край утискам євреїв та запобігти вивезенню їх у табори Польщі

Як не дивно, але ще в 1940 р. Пешев брав участь у прийнятті антиєврейського законопроектів. У післявоєнних спогадах він пояснив, як був впевнений у тому, що Закон про захист нації буде останнім пунктом вимог Німеччини. Проте ніхто й уявити не міг, що акції дискримінації стануть масовими та переростуть у депортації [17].

9 березня, у напруженій політичній ситуації, яка склалася у той час у Болгарії, віце-спікер організував групу парламентаріїв-однорядців для прийому в міністра внутрішніх справ П. Габровського. Д. Пешев шантажував міністра, обіцяючи виступити публічно та розповісти про злочинні плани уряду. Це змусило П. Габровського зателефонувати в усі крупні міста Болгарії й відмінити операцію депортації. Відбулося це о 20.00 год., а виселення євреїв було призначено на 23.00 год. [10]. Але навіть такий жест від влади не запевнив болгарську інтелігенцію в тому, що депортація євреїв буде припинена остаточно. 17 березня Д. Пешев склав звернення до уряду.

Він на пряму задав питання про мету і масштаби прийнятого антисемітського рішення, пояснюючи, що депортація покладе початок поганій репутації країни, а жорстокі міри виселення євреїв призведуть до звинувачення цілої нації в масових вбивствах. Він також наголошував, що не можна ризикувати великим політичним капіталом та всенародною підтримкою. Під документом Д. Пешев зібрав 42 офіційні підписи депутатів Національних Зборів, які визнали свою громадську позицію у підтримці захисту євреїв [18].

20 березня прем'єр-міністр Б. Філов зібрав засідання Кабінету Міністрів й вимагав виключення із парламенту всіх, хто підписався під положенням Д. Пешева. 24 березня, прем'єр-міністр заявив, що уряд не буде обговорювати звернення віце-спікера. Засідання перетворилося у справжню конфронтацію між Д. Пешевим та Б. Філовим, який настоював на тому, аби кожен, хто підписався під документом, встав і виразив свій протест вголос. Під його тиском деякі відмовилися від своїх дій, але все ж 30 осіб із 42-х стояли на своєму. Прем'єр-міністр звинуватив Д. Пешева в отриманні хабаря від євреїв і зраді на державній службі [10].

По суті, вся дискусія була присвячена не вирішенню питань депортації євреїв, а проблемі лояльності парламентаріїв. На останньому голосуванні більшість членів уряду віддали власні голоси на підтримку Б. Філову і винесли Д. Пешеву вотум недовіри. 27 березня до прем'єр-міністра звернувся народний депутат П. Стайнов, який цитував Конституцію Тирново та підкреслював, що права членів Національних Зборів були порушені, бо не всім дозволили висловитися щодо виступу Д. Пешева. Депутат порівнював зібрання парламентаріїв 20 березня 1944 р. із політичним положенням німецьких політиків 1933 р., коли їм заборонялося вирішувати справи самостійно. У своєму зверненні П. Стайнов задався питанням: чому ніхто не реагує на його заяву, і чому вирішили звільнити з посади віце-спікера? 30 березня Д. Пешев пішов з посту, так і не захистивши ні свої права, ні євреїв. Проте політик досягнув бажаної мети, адже 9 березня 1943 р. владні органи зупинили процес депортації іудеїв із старих кордонів Болгарії. На більше сили забракло: євреї Фракії та Македонії були відправлені до концтабору в Треблінку [21].

Серед болгарських науковців існує думка, що Д. Пешев належав до кола близьких радників царя Бориса III. Є ймовірність, що віце-спікер спочатку попередив монарха, а вже потім виразив протест уряду. Але навіть якщо так, то чому Борис III не заступився за Д. Пешева, коли депутати виявили йому вотум недовіри і звільнили з посади? Адже після призупинення депортації німецька влада не вимагала від царя покарання для віце-спікера, а продовжувала тиснути щодо нових заходів у вирішенні «єврейського питання». Також є не зрозумілим, хто відповідальний за наказ, що призупиняв депортацію в старих кордонах Болгарії 9 березня 1943 р. Представники Кюстендільської делегації у своїх спогадах давали різні твердження. Але це у більшій мірі не може визначати вирішальну роль царя.

П. Міхальов та А. Суйчмезов говорили, що особисто міністр внутрішніх справ П. Габровський відмінив депортацію, а І. Момчилов стверджував, що це зробив генерал Ганчев, через його власні прохання до генерала Н. Жекова та Бекерле. У донесенні аташе Гофмана до Гестапо йдеться про те, що міністр внутрішніх справ отримав знак від найвищої інстанції для зупинки депортації євреїв із старих кордонів. Ставленик Німеччини зазначає, що у прийнятті зміни планів П. Габровський не радився навіть з членами Комісаріату з вирішення єврейських справ, а отже, дозвіл йому дав монарх [15, 1].

Такі речі є тільки припущеннями, і достовірно ніхто не може запевнити, що плани депортації євреїв 9 березня 1943 р. зруйнував Борис III.

Між тим, антисемітські настрої з боку німецького керівництва продовжували зростати. Після поразок військ на Східному фронті, А. Гітлер вимагав активних дій від болгар – відправки їх солдатів на фронт та виконання плану депортації юдеїв.

У травні 1943 р. керівництво Німеччини уповноважило комісара О. Білева виконати скорегований ним план виселення євреїв із меж Болгарії у загальній кількості 48 тис. осіб. В цей час міністром внутрішніх справ П. Габровськином на розгляд Борису III було подано два варіанти плану депортації. «План А» мав за основу негайну депортацію 48 тис. юдеїв, а от за «Планом Б» передбачалося їх масове виселення із м. Софії (тут проживала основна частина єврейського населення) в провінції країни. Монарх таємно обрав «План Б», а представники уряду стали свідками розгляду лише додаткових заходів, спрямованих на виселення євреїв за «Планом А» [20, 71].

На засіданні від 21 травня 1943 р. Рада міністрів проголосувала за рішення наказу № 70, який надавав «Комісаріату з єврейських питань» повноваження на депортацію осіб єврейського походження з території столиці. За кілька днів у державній типографії було надруковано повістки, в яких вказувалося, що з моменту отримання документу, євреям в триденний термін необхідно з'явитися до назначеного місця збору з ручним багажем не більше 30 кг [21].

Про підготовку О. Білева до акції єврейська община знала ще 19 травня. Вважається, що з цим допомогла секретар «Комісаріату з єврейських справ» Л. Паніца, яка була найвідданішим працівником і мала доступ до будь-якої секретної інформації. Протягом довготривалого часу, ризикуючи життям, вона повідомляла Н. Леві – голові Центральної консисторії євреїв у Болгарії, про низку наказів щодо дискримінації юдеїв. Напередодні події також вдалося передати певні дані з «Плану А».

За іншими твердженнями, інформація про депортацію потрапила з типографії де друкували повістки. Один із примірників потрапив до рук євреїв підпільників-комуністів І. Франсеза та Ф. Баруха. На наступний день на головних вулицях столиці з'явилися листівки із закликами до боротьби [8].

24 травня, у день національного свята Кирила та Мефодія, все єврейське населення столиці зібралось в центральній синагозі м. Софії на промови рабинів А. Хананеля та Д. Ціона. Разом прийняли рішення взяти участь в народній маніфестації протесту. Було організовано єврейські підрозділи самооброни. Перед царським палацом на площі «Відродження» зібралась багатотисячна демонстрація, люди почали фізичний супротив поліції. Військові заарештували 412 осіб, 12 з них були відправлені до табору Самовіт на узбережжі Дунаю. Це стало першим етапом депортації євреїв у болгарські провінції.

В цей день євреї стали не єдиними, хто протестував. Митрополит Софійський Стефан влаштував на травневе свято урочисте богослужіння на площі «Олександра Невського», де закликав християн до захисту євреїв [8].

Відомо, що вперше керівництво Священного Синоду засудило антисемітські дії влади у Софії ще в 1941 р., коли в країні впроваджували расистські засади «Закону про захист нації». Вже тоді представники православ'я у своїх проповідях закликали царя й народ бути толерантними, і на прохання юдеїв масово їх вихрещували. На початку березня 1943 р. митрополити знову почали протест, надсилаючи відкриті листи до монарха та прем'єр-міністра. Таким чином, духовенство мало велику вагу в рішенні уряду не відправляти євреїв до Польщі.

У березні митрополит Кирило Пловдівський проник до тимчасового збору євреїв у м. Пловдиві та заявив поліції, що ляже під потяг, якщо жертв почнуть відправляти за межі країни. Митрополити Софійський Стефан, Кирило Пловдівський, Паїсій Врачанський та Неофіт Віденський, ризикуючи бути арештованими, не раз ставили свої підписи під зверненнями до влади про припинення незаконних дій та дискримінацію євреїв [8].

24 травня, коли почалися сутички народу з поліцією, Митрополит Софійський Стефан сховав у своєму будинку рабина столиці А. Хананеля. На обвинувачення поліції священнослужитель заявив, що буде вихрещувати всіх євреїв, які до нього звернуться. За це митрополита посадили під домашній арешт [10].

В ці дні на допомогу іудеям долучилися й інші активісти. Сьогодні не часто акцентують увагу на заслугах К. Каравелової. В 1925 р. вона стала головою болгарської секції Міжнародної ліги за мир та свободу. На початку 40-х років ХХ ст. жінка являлася однією

із засновників Комітету захисту євреїв Німеччини. В травні 1941 р. єврейські лідери Болгарії звернулися до активістки, аби вона допомогла організувати зустріч з царем Борисом III. Разом із головним рабином А. Хананелем, К. Каравелова написала петицію монарху та попросила підтримати колективне прохання сестру Бориса III Євдокію, папського намісника Дж. Мацолі й католицьких священників [7].

На хвилі піднесення виступили й інші громадські діячі, представники різних організацій й політичних партій. Зокрема, протестували заборонені владою партії «Олександр Стамболійський» та Комуністична партія Болгарії. Члени партії «Землеробський союз» Г. Дімітров, К. Марков, Д. Мацікієв вийшли в ефір радіостанції з м. Хайфи (на той час центр нелегальної імміграції репатріантів-євреїв), де критикували методи влади вирішити «єврейське питання» [7].

Ще однією силою супротиву в Болгарії у травні 1943 р. став політичний гурток «Звено» на чолі з політиком й журналістом Д. Казасовим. До кола його однодумців входили інтелігенти, військові та політики радикального та соціал-демократичного напрямку, які постійно засуджували владу. Долучалися до протестів також керівники профсоюзів, Лікарський союз, Союз письменників й спортивна спілка «Славія». У 1958 р. голова болгарської Центральної Консисторії Й. Герон згадував, що Д. Казасов, разом із впливовими редакторами відомих видань, зустрічалися з прем'єр-міністром Б. Філовим і просили його змінити вектор політики у вирішенні «єврейського питання», хоча це й не вплинуло на зміну його задумів [4].

Тим не менше, хвилюючі події березня-травня 1943 р. сильно похитнули позиції влади. Цар був змушений покинути столицю. Плани депортації також зазнали провалу. В кінці травня 1943 р., під сильним тиском Німеччини виконати обіцяне знищення євреїв, болгарський уряд наказав їм покинути столицю й переїхати у новостворені для них табори праці в провінціях країни. Звісно, в умовах недостатнього харчування та ненормованого режиму роботи в таборах, євреї зазнавали жорстокої експлуатації з боку влади. Але попри всі незручності, болгари, окремі прізвища яких, згадують тільки під час надзвичайної нагоди, здобули для жертв найголовніше – право бути живими.

Завдяки втручанням парламентаріїв у рішення Національних Зборів щодо депортації євреїв, владі було продемонстровано, що не всі готові йти на злочин. Відверті виступи політиків й інших активістів показали царю, що він втрачає підтримку, і при нагоді громадяни почнуть вимагати заміни монарха, якщо народний ультиматум не спрацює на їх користь. З іншого боку, якби протести в країні не набули агресивного характеру, монарх би виконав узгоджений з нацистами план остаточного вирішення «єврейського питання».

Виновки. Очевидно, що в порівнянні з історією Голокосту інших європейських країн, явище Шоа в Болгарії набуло виняткового випадку, де без кровопролиття вдалося врятувати євреїв. Але болгарське суспільство зазнає помилок, коли з покоління в покоління передається міф про відсутність антисемітизму та неймовірну братську любов до євреїв. Поруч із героїчною історією порятунку, не ставляться актуальні питання: чому і від кого вони рятували євреїв у період Другої світової війни?

Аби знайти «золоту середину» у непростих рішеннях, у державі зараз необхідно поновити полеміку з цього приводу на політичному та науковому рівнях, щоб пролити світло на події, які, поки що, роблять громадян Болгарії несвідомими у знанні власної історії.

Список використаної літератури

1. Колев В. «Да бъдеш євреин» в царството и в новите земи: исторически и юридически аспекти на проблема [Електронен ресурс] / Валери Колев – Доступ до ресурси: <http://www.dialogueeurope.org/uploads/JewsCol/Panel302.pdf>.
2. Parvanov D. D. (2012). Antisemitismus in Bulgarien. M.A. Universität Wien.
3. Этингер Я. Спасенные в Холокосте [Электронный ресурс] / Яков Этингер – Режим доступа к ресурсу: <http://www.jig.ru/anti/003.html>
4. Мельцер Д. Болгарский народ – народ праведник [Электронный ресурс] / Давид Мельцер – Режим доступа к ресурсу: <http://www.vestnik.com/issues/98/0414/win/meltser.htm>
5. Танева А. Гласове в защита на гражданското общество. Протоколи на Светия Синод на Българската православна църква по еврейския въпрос (1940 - 1944) / А. Танева, В. Гезенко. – София: Център за Еврейски изследвания при СУ «Св. Кл. Охридски», 2002. – 138 с.
6. 6. 22. Янев Я. Евреите в Кюстендил / Янчо Янев. // 9 март '43. – 2013. – №2. – С. 1–6.
7. Капитанска Д. Сърце отворено за приятели / Даниела Капитанска. // 9 март '43. – 2013. – №2. – С. 3.

8. Праведники народов мира. Избранные истории. Борьба в парламенте против депортации евреев Димитр Пешев (Болгария) [Электронный ресурс] / Праведники народов мира. – Режим доступа к ресурсу: http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_pechev.asp
9. Ионкис Г. Человек, который остановил Гитлера [Электронный ресурс] / Г. Ионкис, Б. Кандель // Лехайм. – 2002. – Режим доступа к ресурсу: <http://lechaim.ru/ARHIV/128/greta.htm>
10. Праведники народов мира. Избранные истории. Из обращения Димитра Пешева, 17 марта 1943 года [Электронный ресурс] – Режим доступа к ресурсу: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous>.
11. Митев Д. Събитие о международно значение / Денчо Митев. // 9 март '43. – 2013. – №2. – С. 1.
12. Гроервейдл Л. Спасение евреев Болгарии [Электронный ресурс] / Л. Гроервейдл // Академическая Вики-энциклопедия по еврейским и израильским темам – Режим доступа к ресурсу: <http://ejwiki.info/wiki/%>
13. Гроервейдл Л. Екатерина Каравелова [Электронный ресурс] / Л. Гроервейдл // Академическая Вики-энциклопедия по еврейским и израильским темам. – 2011. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.ejwiki.org/wiki/%>
14. Tashev S. Кои фактори помогнаха за спасението на българските евреи [Електронен ресурс] / Spas Tashev. – 2016. – Достъп до ресурси: <https://www.facebook.com/spas.tashev/posts/1340430642648447>

References

1. Kolev, C. «Being a Jew» in the kingdom and in the new lands: historical and legal aspects of the problem (In Bulg.). [pdf] Available at: <<http://www.dialogueurope.org/uploads/JewsCol/Panel302.pdf>>
2. Parvanov, D., D. (2012). Anti-Semitism in Bulgaria. MA. University of Vienna.
3. Etinger, Ya., Saved in the Holocaust (in Rus.). [online] Available at: <<http://www.jig.ru/anti/003.html>>
4. Mel'tser, D., The Bulgarian people are the people of the righteous (In Rus.), 1998. The Bulgarian people are the people of the righteous. *Vestnik* (in Rus), [e-journal] 8 (189). <<http://www.vestnik.com/issues/98/0414/win/meltser.htm>>
5. Taneva, A. and Gezenko, V. (2002) Voices in defense of civil society. Minutes of the Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church on the Jewish question (1940 - 1944). Sofia: Center for Jewish Studies In Sofia University «St. Kl. Ohridski» (in Bulg.)
6. Yanev, Ya., (2013). Jews in Kyustendil. *9 Mart '43, (March '43)*, 2, 1-6 (in Bulg.)
7. Kapitanska, D., (2013). Heart open to friends. *9 Mart '43, (March '43)*, 2, 3 (in Bulg.)
8. Yad Vashem, Righteous people of the world. Selected stories. The struggle in parliament against the deportation of Jews Dimitar Peshev (Bulgaria) (in Il.). [online] Available at: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/stories_pechev.asp>
9. Ionkis, G. and Kandel', B., (2002). The man who stopped Hitler. *Lekhaim* (in Rus), [e-journal] 12 (128). <<http://lechaim.ru/ARHIV/128/greta.htm>>
10. Yad Vashem, Righteous people of the world. Selected stories. From the appeal of Dimitra Peshev, March 17, 1943 (in Il.). [online]. Available at: <http://www.yadvashem.org/yv/ru/righteous/testimony_pechev.asp>
11. Mitev, D. (2013). An event of international importance. *9 Mart '43, (March '43)*, 2, 1 (in Bulg.)
12. Groerveydl, L., (2011). Salvation of the Jews of Bulgaria. *Academic Wiki-encyclopedia on Jewish and Israeli themes* (in Rus.). [online] Available at: <<http://www.ejwiki.org/wiki/%>>
13. Groerveydl, L., (2011). Ekaterina Karavelova. *Academic Wiki-encyclopedia on Jewish and Israeli themes* (in Rus.). [online] Available at: <<http://www.ejwiki.org/wiki/>>
14. Tashev, S., (2016) What factors helped the salvation of Bulgarian Jews (in Bulg.). [online] Available at: <<https://www.facebook.com/spas.tashev/posts/1340430642648447>>

SHPAK Marianna, PhD student of Zaporizhzhya National University, Department World History and International Relations,
e-mail: rusalkamari4ka@gmail.com

POLEMICAL QUESTIONS OF HISTORY OF THE SHOAH IN BULGARIA: WHOM BELONGS THE ROLE OF SAVIOR?

Abstract. Introduction. *In the twenty-first century analysis phenomena of the Holocaust has had to give a clear idea of the tragedy and its aftermath. But in the former Soviet Union there are new historical facts which require evaluation. Decommunisation process showed, that the history of the Shoah in socialist countries has undergone rewriting. An example is Bulgaria, where people do not accept and do not understand the phenomenon of the Holocaust. To find the cause of this, we must see event where there was distortion of history. In view of the above problems, it is necessary to treat all critical events. In this regard, special attention should be given to many historians study that will show the truth. It is important to note, that in Bulgaria not all experts are ready to accept the truth of the history of the Shoah. This complicates the process of policy memory of the Holocaust. Regarding this issue, is really to take responsibility for the process of writing a new truth in the history of the state.*

Purpose. *For the purpose of analysis is taken of events that caused the non-standard understanding of the Holocaust in Bulgaria. The attempt to find out the real reasons deportation of Bulgarian Jews. It is important to see the real merits of the people who saved Jews. We need to understand, whether the whole population Bulgaria wanted to save Jews.*

Results. *Analysis of historical events of the Holocaust in Bulgaria makes it clear that the experts do not have critical thresholds. In crimes of the Holocaust is accused only government officials. Mass protests*

during the war against the destruction of Bulgarian Jews created the idea, that the heroes were all. But research by R. Avramov, L. Cohen, B. Dicheva D. Parvanova show, that everything is much more tragic.

Methods. Including in research a chronological and retrospective methods, it became apparent, that those responsible for the Holocaust in Bulgaria are many.

Conclusion. Therefore, in the history of Bulgaria there are many problems, that need coverage. Created by the Bulgarian Communist Party history should not exist today. The only way to form a new generation of citizens, which consciously will assess the situation.

Key words: Shoah, anti-Semitism, socialism, de-communization, the deportation, policy memory

Одержано редакцією 19.05.2017
Прийнято до публікації 31.05.2017

УДК 930.85

ПОДЕНКО Віктор Петрович,
аспірант кафедри українознавства
Національного університету
харчових технологій,
e-mail: podenko@ukr.net

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИЧНІСТЬ: АЛГОРИТМИ СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В ході дослідження було розглянуто проблеми становлення національної ідентичності українців в умовах глобалізаційних процесів під впливом різних історичних факторів. Розкрито поняття національної свідомості, національної ідентичності та української національної ідеї. Стаття присвячена одній з актуальних проблем характеристики впливу історичних процесів радянського та пострадянського періоду на збереження національної ідентичності українців.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні процеси, національна самоідентичність, українська національна ідея.

Постановка проблеми. Інтеграція України в міжнародний освітній простір вимагає кардинальних змін в напрямку підвищення якості й конкурентоспроможності національної освіти, її модернізацію, зміни освітньої парадигми та пошуку альтернативних моделей організації навчання. Ці питання постійно привертають до себе увагу освітян, громадськості, держави: політика України в освітньому спрямуванні полягає у розв'язанні питань, що в глобалізаційно-інтеграційних процесах постають, як перед національною системою освіти, так і, зокрема, вищою школою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню вивчення національної ідентичності в умовах глобалізаційних процесів приділяється значна увага у працях таких дослідників, як В. Ліпкан, Г. Касьянов, Е. Сміт, М. Боришевський, М. Розумний, Е. Гелнер. Вищевказані дослідники порушували тему російського впливу (царизму та радянської доби) на формування та становлення української національної ідеї. Аналізували процеси самоідентичності українського народу, заклавши фундаментальне підґрунтя до поглибленого вивчення національної української самоідентичності в умовах глобалізаційних процесів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оновлена стратегія філософії освіти, її реформування вимагають принципово нових наукових досліджень, обґрунтованого та послідовного запровадження передових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти. Розвиток системи освіти в зазначеному напрямі ґрунтується на: 1) рекомендаціях Нової стратегічної програми європейського співробітництва в галузі освіти і навчання «Освіта і навчання 2020», спрямованої на розбудову інформаційно зорієнтованих європейських суспільств та перетворення навчання протягом життя на реальність; 2) забезпеченні пріоритетності розвитку науки та науково-технічного потенціалу вищих навчальних закладів шляхом виділення коштів із державного бюджету на перспективні наукові проекти і скорочення кількості розпорядників бюджетних коштів у сфері науки; 3) створенні ефективної системи методологічного, науково-методичного супроводження модернізації національної освіти, прогнозуванні тенденцій інноваційного розвитку системи